

VII

**CRITERIS SOBRE LA INCORPORACIÓ
DE VARIANTS LEXICALS
EN EL *DICCIONARI GENERAL***

(Acord del 14 de desembre de 1990)

En la fase de preparació del Nou diccionari general de la llengua catalana, la Secció Filològica estudià i aprovà el 14 de desembre de 1990 els Criteris per a incorporar-hi diverses variants lexicals. En la mateixa sessió fou pres l'acord de publicar-los.

VII. CRITERIS SOBRE LA INCORPORACIÓ DE VARIANTS LEXICALS EN EL *DICCIONARI GENERAL*

El criteri composicional que Pompeu Fabra va aplicar a la codificació del català és particularment visible en l'ortografia i la fonètica, però no tant en el lèxic. El precari desenvolupament de la dialectologia i el deficient coneixement de la llengua antiga dificultaven probablement la selecció, per al *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de variants dialectals representatives. Fabra identificava la llengua literària amb «la llengua mateixa dels nostres grans escriptors medievals, renovellada i envigorida per les aportacions de tots els dialectes sàviament seleccionades» (1919). És un fet que el balear i el valencià han tingut un paper més aviat minso en aquest renovellament i envigoriment si hem de jutjar per les unitats pròpies d'aquests dialectes introduïdes en el DGLC. Els parlars nord-occidentals, en canvi, s'hi han vist més afavorits. El rossellonès i l'alguerès, per la seva especificitat rebuda dels respectius adstrats i superstrats, difícilment hi podien tenir cabuda.

A partir d'un examen aprofundit dels dialectalismes acollits al DGLC, podem deduir els criteris pels quals va regir-se el seu autor, que la Secció Filològica pot fer seus.

1) *Tradicionalitat*, o documentació del mot en la llengua antiga. Casos de *nirvi*, *arena*, *corder*, etc. De vegades, quan manquen els documents, podem recórrer a l'etimologia (per ex., tortosí **catxel*¹ = cast. *berberecho*) o a la lingüística romànica (per ex., mall. *sedes 'penellons') per deduir el seu caràcter patrimonial.

2) *Extensió geogràfica*. Si aquesta és notable, cal que el dialectalisme hi sigui incorporat. Exemples del DGLC: *melic* 'llombrígol', *madeixa* 'troca',

1. Els mots precedits d'un asterisc (*) no figuren al DGLC.

birbar 'eixarcolar'. No hi tindran cabuda, en canvi, els mots d'àrea molt local; per ex., *pasqualet 'guatlla' (Crevillent). Aquests, tanmateix, s'admetran quan puguin substituir un castellanisme sense tradició (*cloïssa* en comptes del cast. *almeja*, *llumí* en comptes de *misto* o *cerilla*), o gaudeixin d'expressivitat (per ex., *voliaina* 'papallona').

3) *Suplència d'un castellanisme sense tradició*. Així, *arrasit* (referit al temps) evita el cast. *despejat*, *micaco* substitueix *nispro, *frontera ocupa el lloc de *fatxada*, etc. S'hi poden admetre dialectalismes molt locals (cf. el criteri 2).

4) *Coherència estructural*, és a dir, que hi apareguin les peces lèxiques més importants del sistema derivatiu o que hi hagi congruència en l'aplicació d'un criteri. Al costat d'*eixir* trobem *eixida*, el seu derivat; igualment, si s'admet *xeriquejar 'xerricar', *xirigar hi tindrà un lloc.

5) *Pragmatisme, economia, precisió*. El mot dialectal pot substituir una unitat perifràstica o donar precisió a un mot, i evitar així l'ambigüitat que pogués presentar. Així, *atzucac* 'carreró sense sortida (especialment amb sentit figurat)', *pernabatre* 'moure les cames', *catxel 'escopinia de gallet'; *padellàs* 'tros de terrissa', *garangola 'clot de l'arbre', etc.

6) *Origen popular*. És sabut que els noms cultes o estrangers alternen sovint amb els d'origen popular (*icterícia* / *fel sobreixit*); seria bo augmentar el nombre d'aquests: val. *aliacrà 'icterícia', dial. *pigota borda* 'varicel·la', *niell 'càries', *pudent 'turó' (*Putorius putorius*), etc.

7) *Caràcter denotatiu*. Es tracta dels mots que designen referents específics (espècies endèmiques, productes típics, etc.): *rai*, *raier*, *baldana*, *xató*, *sobrassada*, *donegal, *espetec, *orellana, *enclova, etc.

8) *Testimoni literari*. Per a Fabra, aquest era el trampolí per a arribar a la llengua general. Recordem les seves paraules: «[La llengua literària] tracta d'incorporar-se els tresors que aquests [els dialectes] li ofereixen i convertir en nacionals mots i construccions fins avui dialectals, escampant-los així per tots els indrets de llengua catalana» (1919). Exemples: mall. *esponera* 'ufana', mall. *esponerós* 'ufanós'; nord-occ. *baldador 'gronxador', *baldar-se 'gronxar-se', *encondolir-se 'entumir-se', *furro 'esquerp', etc., que trobem en Joan Santamaria, Màrius Torres, Jaume Agelet i Garriga, Josep Estadella i

Arnó, etc. Hi podríem afegir: *testimoni dels bons mitjans audiovisuals de comunicació*, que poden esdevenir banc de prova d'algunes formes regionals.

9) *Expressivitat (fonètica i semàntica)*. És a dir, mots dotats de transparència en el significat o que suggereixen aquest per la seva forma: val. *atzucac* 'carreró sense sortida', nord-occ. *talla-robés 'dragó', nord-occ. (*trobar-se*) *up a up '(trobar-se) de front', nord-occ. *rascaculs 'tobogan', etc.

10) *Redistribució de formes dialectals concurrents*. Fabra ha tendit, davant dos geosinònims, a matisar-ne els continguts; així, la parella sinonímica *graó/escaló* rep una precisió per a aquest darrer: «especialment travessar d'escala de mà»; igualment *llançar/lleçar*, *ullal/clau*, etc. Una mostra de planificació dels dialectalismes dirigida a la formació d'una llengua lògica, enemiga de l'ambigüitat; caldrà meditar si convé seguir aquesta pauta.

Hi ha encara altres criteris complementaris, com el *prestigi de la forma adduïda*, que pot facilitar l'acceptació social, la *vigència d'ús* (un ús decadent i regressiu no afavorirà el futur d'un mot introduït al DGLC) o fins i tot el *valor estètic*.

Alguns dialectalismes són afectats per més d'un criteri, i aleshores disposen de més garanties de vehiculació.

Pel que fa a la manera d'introduir els dialectalismes, alguns (per ex., els que responen als criteris 3 i 7) seran entrats en qualitat d'entrada principal i, doncs, acompanyats de definició; d'altres, en qualitat de subentrades, sense la indicació *d.* (*dialectal*) o *reg.* (*regional*), encara que aquest procediment pot desorientar l'usuari de la llengua (cas de *posar* i *ficar* introduïts com a sinònims). És a dir, que de dos geosinònims hom donarà en general prioritat al del català central, atesos el seu gran pes demogràfic i la força dels seus mitjans de comunicació de massa.

Quant als geosinònims de variants formals, cal evitar-ne la profusió. Les variants històriques, arrelades en el temps i l'espai (tipus *junc/jonc*), en general s'haurien de respectar; les altres, producte d'evolucions particulars, haurien de reduir-se, i donar prioritat a la més etimològica i documentada (entre *estallador*, *trastallador* i *rastellador*, prevaldria la primera), tret del cas en què aquesta no coincideixi amb la forma del català central.

